

ROMĖNŲ PRIVATINĖS TEISĖS REIKŠMĖ, ŠIO MODULIO TIKSLAI BEI KOMPETENCIJOS LIETUVOS AUKŠTOSIOSE MOKYKLOSE : VAKARŲ LIETUVOS VERSLO KOLEGIJOS ŠIAULIŲ FAKULTETO PAVYZDŽIU

Vilhelmina Pipinienė, Irena Bendikienė

Vakarų Lietuvos verslo kolegija

Anotacija

Galinga Romos imperija, gyvavusi ir klestėjusi kelis tūkstančius metų, paliko žmonijai ne tik šventovių ir teatrų griuvėsius. Ji paliko ir laiko nesugriaujamus kultūros paminklus - išminties aruodus, valstybės valdymo įrankį - įstatymus. Jie veikė ne tik Romoje, bet ir visose aplinkinėse valstybėse dar kelis tūkstantmečius net po imperijos žlugimo. Iki šiolie romėnų teisė yra civilinės teisės pagrindas visame pasaulyje. Tad labai svarbu žinoti, kur slypi romėnų galybė. Paprastai žlugus valstybei, žlunga jos teisė. Subyrėjus Romos imperijai, romėnų teisės toks likimas neišvengiamas. Laiko kalendorius jau skaičiuoja 554 metus, kuomet pasaulio žemėlapyje nebėra Didžiosios Romos imperijos, tačiau jos teisė liko nepamirštama, kaip pozityviosios teisės fenomenas, kaip gėrio ir teisingumo įsikūnijimas. Vienas iš V a. pr. Kr. sukurtų Dvylikos lentelių įstatymų skelbia: „Trečiąją turgaus dieną tegul sukapoja skolininką į gabalus. Jeigu nukirs daugiau ar mažiau nei priklausys, tegul nebūna tai laikoma kalte“ (Дигесты Юстиниана 1997). Kaip matome, ši romėnų teisės paminklą skiria milžiniškas ne tik laiko, bet ir turinio skirtumas. Kas turėjo įtakos šiam skirtumui ir kaip iš „nelaisvo, bedvasio ir beširdžio romėnų pasaulio praktikizmo atsiradusi ir išbulėjusi pozityvioji teisė“ virto *ars boni et aequi* (gėrio ir teisingumo menu)? Tai bus bandoma išsiaiškinti šiame straipsnyje. Straipsnyje aptariama romėnų teisės kaita nuo griežtos, formalizuotos vieno miesto piliečių papročių sistemos link teisės, įkūnijančios teisingumo, sąžiningumo, garbingumo idealus bei jos reikšmė šiandieninei privatinei teisei bei teisės mokslui.

Išvadas

Šio straipsnio tikslas atskleisti romėnų privatinės (civilinės) teisės evoliuciją, realizuojant tikslą atsakant į klausimą, kodėl žlugus valstybei, nežlugo jos teisė bei kodėl iki šiolie romėnų teisė yra civilinės teisės pagrindas visame pasaulyje tame tarpe ir Lietuvos Civiliniame kodekse tokia gyva romėnų teisės dvasia. Svarbu pateikti, kad romėnų privatinės teisės disciplinos mokymas aukštosiose mokyklose būsimiesiems teisininkams – tai tarsi pradžiamokslis didžiojo pasaulio teisės pažinimo.

Būsimieji teisininkai aukštosiose mokyklose studijuoja romėnų privatinę teisę, susipažįsta su jos pagrindiniais institutais, teisės šaltiniais, terminija. Straipsnyje analizuojama Romos teisės recepcija kitų tautų teisei, šių studijų programų reikšmė, aptariami tikslai.

Romos imperatoriaus Justiniano kodifikuoti „Digestai“ prasideda III a. teisininko Ulpiano žodžiais: „Studijuojantis teisę visų pirma turi sužinoti, kaip atsirado žodis teisė (ius). Jis kilo iš žodžio „teisingumas“ (iustitia), nes, remiantis puikiu Celso posakiu, teisė yra gėrio ir teisingumo menas. Mus pelnytai pavadino žyniais, nes mes rūpinamės teisingumu, skelbiame gėrio ir teisingumo sąvokas, atskirdami tai, kas teisinga, nuo neteisingo, leistina nuo neleistino, norėdami, kad gerieji tobulėtų ne tik bausmės baimės, bet ir apdovanojimų skatinami, siekdami ne tariamos, o tikros, jei neklystu, filosofijos“ (Иоффе 2000).

Tyrimo objektas – romėnų privatinės (civilinės) teisės reikšmė, šiandieninė šio mokymo studijų Lietuvos aukštosiose mokyklose reikšmė, ruošiant būsimuosius teisininkus Vakarų Lietuvos verslo kolegijos Šiaulių fakulteto pavyzdžiu.

Straipsnio uždaviniai: trumpai aptarti romėnų teisės istoriją, jos evoliuciją bei pagrindinius veiksnius, nulėmusius bei padėjusius jai plėtotis, kad iš siauros nacionalinės, turėjusios tiek griežtumo ir žiaurumo elementų ankstyvuju archajiškuoju laikotarpiu, pripažinusiai ir įteisinusiai vergovinę santvarką, tapti plačiai išplėtotą pasauline teise, aptarti permainas, įvertinti jos reikšmę bei recepciją kitų tautų teisei bei įvertinti šiandieninio romėnų civilinės teisės mokymo tikslus bei kompetencijas, pasiekiamus Vakarų Lietuvos verslo kolegijos Šiaulių fakultete. Metodai: aprašomasis, lyginamasis, literatūros šaltinių sisteminimas ir apibendrinimas.

Trumpa romėnų teisės istorinė apžvalga

Romėnų teise vadinama teisinė kūryba, apimanti apie 1000 metų (5 a.pr. Kr. vid – 6a. vid.). Ji pergyveno ją sukūrusią tautą ir valstybę. Teisė buvo prestižiškiausia veikla Romos valstybėje.

Vakarų Romos imperija žlugo 476m., o Rytų (Bizantija) išsilaikė iki 1453 metų. Todėl romėnų teisė pasaulio teisės sistemų raidą veikė dviem kryptimis: Rytų (bizantiškoji linija) ir Vakarų. Laiko kalendorius jau skaičiuoja 554 metus, kuomet pasaulio žemėlapyje

nebėra Didžiosios Romos imperijos. Romos teisė įsigalėjo visame antikiname pasaulyje, o vėliau jos pripažinimas įgavo pasaulinį istorinį pobūdį. Viduramžių Europoje 12-13 a. ji pradėta atgaivinti.

Romos teisė buvo skirstoma į privatinę ir viešąją. Viešoji teisė reguliavo santykius su valstybe. Privatinė teisė reguliavo pavienių asmenų piliečių santykius. Aiškiai apibrėžtos sąvokos (testamentas, nuosavybė, senatis). Dėl ko ji ir tiko visam antikos pasauliui. Teisė laikyta svarbiu civilizuojančiu ir valstybę tvarkančiu veiksmu.

Iki 5 a.pr.Kr. vid. Romėnai neturėjo rašytinės teisės. Gyveno pagal paprotinę teisę. Plebėjų ir patricijų kovų rezultatas – 12 lentelių įstatymas. Įstatymai prieštaringi, nes atspindėjo plebėjų ir patricijų kovą. 12 lentelių įstatymas tapo tolesnio teisės vystymo šaltiniu. Jų pagrindu kuriami nauji įstatymai. Pirmieji jų aiškintojai – pontifikai (aukštosios žynių kolegijos nariai), buvę ne tik sakralinės, bet ir pasaulietinės teisės žinovai. Jų užrašyti aiškinimai – pirmieji teisės šaltiniai. Romėnų teisė paliko daug teisės šaltinių: tai – papročių teisė, įstatymai, senato nutarimai, imperatorių konstitucijos, pretorių ediktai, teisės mokslas. Ne visų jų vienoda išliekamoji reikšmė. Teisės raidai svarbus 1-2 a. Justinijano kodeksas (išsamiausia kodifikacija) – pats svarbiausias skyrius Corpus IURIS CIVILIS, pabrėžiant pasaulietinės teisės skirtumą nuo bažnytinės (I. Nekrošius ir kt., 1996).

Viešoji teisė neturėjo jokios išliekamosios vertės kitų valstybių teisės raidai ir nunyko.

Romėnų teisė – labai sudėtinga teisės sistema. Ji susideda iš keleto dalių ir kiekviena yra palyginti gana savarankiška. Ne visos romėnų teisės sistemos dalys vienodai išplėtos, skiriasi ir jų reikšmė teisės istorijai. Todėl aukštosiose mokyklose paprastai studijuojama ne visa romėnų teisė, o tik tam tikra jos dalis, labiausiai išplėtotą ir padariusi didžiausią įtaką vėlesnei valstybių teisės raidai. Dėstomų aukštosiose mokyklose romėnų teisės dalykas apima romėnų civilinės (privatinės) teisės raidos analizę, kurią sudaro pagrindiniai jos institutai: ieškinių teisė, daiktinė teisė, prievolių teisė, šeimos teisė, paveldėjimo teisė. Valstybės raidos klausimai paliekami nuošalyje. Daugiausia dėmesio skiriama klasikinei ir poklasikinei romėnų privatinei teisei. Taigi galima teigti, kad romėnų teisės disciplinos dalyką sudaro romėnų klasikinės ir poklasikinės (I amžius- 565m. imperatoriaus Justiniano mirties metai) civilinės (privatinės) teisės institutų raidos bei šios teisės recepcijos analizė. I. Nekrošius ir kt.1996).

Romėnų teisės „metamorfozės“

Rašytinė Romos teisė atsirado 451–449 a. pr. Kr., kai romėnai nuvykę į Graikiją susipažino su Solono kodeksu bei kitais graikų įstatymais ir sukūrė savuosius Dvylikos lentelių įstatymus. Kartu su šiais įstatymais Romoje egzistavo nerašytinė civilinė teisė bei legis actiones – t. y. įstatymine ieškinių teisė. Iš esmės, kaip ir Graikijoje, tai buvo atskiros miesto–valstybės (polio) teisė. Tačiau jeigu antikinės Graikijos vardas buvo ir tebėra siejamas su demokratija, piliečių savivalda ir laisve, tai, pasak Hegelio, „ir geografiškai, ir istoriškai Romos valstybė pagrįsta prievarta“, o „valstybė, kuri susikūrė pati ir buvo

grindžiama prievarta, ir palaikoma turi būti prievarta“ Taigi Roma iš pat pradžių egzistavo kaip plėšikų valstybė, o jos įkūrėjai Romulas ir Remas, pasak padavimo, patys buvo plėšikai. Romoje tuomet nebuvo moterų, o užkariautų gretimų miestų gyventojai būdavo prievarta keliami į ją ir taip neišvengiamai patekdavo į pažemintųjų padėtį. Būtent „tokia romėnų gyvenimo pradžia, susijusi su laukiniu šurkštumu, esanti be natūralios dorovės jausmo lėmė vieną iš jo elementų – šurkštumą šeimai, egoistinį žiaurumą, vėliau buvusį svarbiausiu romėnų papročių ir įstatymų apibrėžtumu“ (Girard 1931) . Priešingai nei nuostabi harmoninga poezija ir rami graikų dvasios laisvė, romėnų gyvenimas rėmėsi griežta auklėjimo sistema, pagrįsta karine drausme ir paklusnumu. Tai vaizdžiai išreiškia O. Špengleris teigdamas, kad „kiekviename graike buvo kažkas donkichotiško, o kiekviename romėne – kažkas iš Sančo Panso“ . Tą patį tvirtina ir P. Leonas, pasak kurio, „Graikijoje mokslas buvo pradedamas Homero epopėjų skaitymu, o romėnų mokykloje visų pirma buvo mokoma atmintinai mokėti Dvylikos lentelių įstatymus“ . Graikijoje įstatymų leidyba rėmėsi laisva piliečių diskusija, o Romoje vieninteliai teisės žinovai ir aiškintojai buvo žyniai. Tokia išskirtinė pastarųjų padėtis paaiškinama begaliniu teisės ceremoningumu ir sakralumu, dėl kurio „patys paprasčiausi dalykai tuoj pat virsdavo šventenybėmis (sacra) ir tarsi suakmenėdavo“ (Girard 1931) .

Tačiau III–II a. pr. Kr., vykstant svarbiems geopolitiniams pokyčiams, neišvengiamai turėjo keistis ir teisė, nes ji nei formos, nei turinio požiūriu neatitiko augančios, tampančios pasauline valstybe Romos poreikių. Didėjant Romos politinei galiai bei jos užimamai teritorijai žymiai padidėjo gyventojų svetimšalių skaičius. Šie svetimšaliai bendradarbiavo tiek tarpusavyje, tiek su romėnais, todėl reikėjo teisiškai reglamentuoti jų veiklą Romoje. Tuo metu klestėjo ir plėtėsi prekybiniai santykiai, tiek svetimšaliai tiek Romos piliečiai aktyviai dalyvavo civilinėje apyvartoje. Bet esama teisė dėl minėtojo sakralumo, ceremoningumo, formalizmo tam netiko. Todėl „besivystančios ekonominės apyvartos poreikiai paskatino jurisprudencijos tapimą viešu mokslu, tai yra perėjimą iš pontifikų kolegijos, saugojusios ją paslapyje, į pasauliečių juristų rankas“. Pagrindinė šių juristų užduotis buvo teisės aiškinimas (respondere). Tačiau „formaliai remdamiesi galiojančiomis teisės normomis, faktiškai jie keitė jas atsižvelgdami į laiko reikalavimus, maksimaliai priartindami šias normas prie naujų ekonominių sąlygų. Kartu suakmenėjusios senosios romėnų civilinės teisės normos buvo užpildomos nauju turiniu“ (V.M. Bertošek,1989). Taip pradėjo formuotis teisės mokslas jurisprudencija, kurio užduotį geriausiai nusakė Celsas, teigdamas, kad „įstatymų pažinimas – tai ne jų žodžių, o turinio ir prasmės supratimas“ (Bertošek 1989).

Didelis romėnų teisininkų nuopelnas pagrindinių teisės principų priartinimas prie prigimtinių teisės.

Sekdamas vienybės su visa gamta idėja, žymus Romos teisininkas Ulpianas „Digestuose“ rašo, kad „prigimtine teisė (*ius naturalis*) yra tai, ko gamta išmokė visa, kas

gyva – nes ši teisė būdinga ne tik žmonių giminei, bet ir visiems gyvūnams, kurie gimsta žemėje ir jūroje“.

II a. romėnų teisininkas Gajus savo „Institucijose“ teigia, kad egzistuoja „teisė, kurią prigimtinis protas nustatė visiems žmonėms, kuri yra vienodai taikoma ir ginama visose tautose ir yra vadinama bendra visų tautų teise (ius gentium), tai yra teise, kuria naudojasi visos tautos“.

Palaiapsniui genialieji romėnų teisininkai nustatė bendruosius teisės reikalavimus, kurie yra tokie: gyventi sąžiningai, nedaryti žalos kitam, kiekvienam atiduoti tai, kas jam priklauso. Teisingumas – tai dieviškųjų ir žmoniškųjų reikalų pažinimas, mokslas apie teisingus ir neteisingus dalykus“. Pamažu iš naujosios praktikos bei pretorių, sprendusių svetimšalių reikalus, veiklos susiformavo „veiksminga teisė, beveik atsisakiusi formalumų ir apskritai prisitaikiusi prie vyraujančių garbingų sandorių ir visuomenės gerovės idėjų, kurią teisininkai jau buvo pavadinę *ius gentium*, teise, bendra visiems žmonėms“, kas naudinga visiems arba daugeliui kiekvienoje valstybėje – tokia yra civilinė teisė“(Arlauskas 1999).

Pagal išlikusius romėnų teisės šaltinius žymus Romos teisininkas Ulpianus teigė, kad „teisingumas yra nuolatinė ir nekintanti valia kiekvienam suteikti jo teisę. Teisės reikalavimai yra tokie: gyventi sąžiningai, nedaryti žalos kitam, kiekvienam atiduoti tai, kas jam priklauso. Teisingumas – tai dieviškųjų ir žmoniškųjų reikalų pažinimas, mokslas apie teisingus ir neteisingus dalykus“. Atsisakant senojo formalizmo, genialių Romos teisininkų dėka, pretorių pagalba, sprendusių svetimšalių reikalus, veiklos susiformavo „veiksminga teisė, beveik atsisakiusi formalumų ir apskritai prisitaikiusi prie vyraujančių garbingų sandorių ir visuomenės gerovės idėjų, kurią teisininkai jau buvo pavadinę *ius gentium*, teise, bendra visiems žmonėms“ (Sabine ir kt. 1995).

Permainos romėnų teisėje

Be abejo, šie kilnūs idealai ir gražūs Ulpiano žodžiai iš karto nepavertė pozityviosios teisės gera ir teisinga. Čia reikia prisiminti, kad Romos valstybėje visą jos gyvavimo laikotarpį šalia visų visuomenės gyvenimo reiškinių įprastų šiandieninėms valstybėms bei jų visuomenėms egzistavo vergovė. Vergas buvo laikomas civilinės teisės objektu, bet negalėjo būti jos subjektu. Tačiau į vergovę romėnai mokėjo žiūrėti kaip į normalų reiškinį, nes kitaip tuomet ir negalėjo būti. Tas požiūris taip pat praėjo didelę evoliucijos kelią. Teisiniu požiūriu III a. m. prieš Kristų vergas prilyginamas daiktui arba gyvuliui, galinčiam būti teisės objektu, bet ne subjektu, II a.m. prieš Kristų prilyginamas gamybos priemonei. Vėliau Romoje išplito vergų paleidimas į laisvę įvairiomis formomis, kuris vėlyvuosiu Romos visuomeninio gyvenimo laikotarpiu tapo neribotas, nors valstybė kišosi į laisvės vergams suteikimo tendenciją. Nepaisant egzistavusios vergovinės santvarkos, romėnų teisininkai propagavo prigimtinę teisę. Tai galime suprasti iš Ulpiano samprotavimų apie prigimtines ir tautų teisės atskyrimą: „paleidimas iš vergovės reglamentuojamas tautų teisės“. Kadangi pagal prigimtinę teisę visi gimsta laisvi, tai, kai nebuvo vergovės, nebuvo ir paleidimo iš jos. Tačiau, kai pagal

tautų teisę atsirado vergovė, po to sekė ir tokia geradarystė kaip paleidimas iš jos. Ir nors mes visi vadinamės „žmonėmis“, tačiau, pagal tautų teisę atsirado trys kategorijos – laisvi ir priešingi jiems – vergai, taip pat trečioji kategorija – išlaisvintieji, tai yra tie, kurie nustojo būti vergais“ (Arlauskas 1999). Tačiau netgi jau toks svarstymas rodo žymų romėnų teisės posūkį *humanizmo* link. Juk Aristotelis *vergą* laikė daiktu, netgi Gajus „Digestuose“ rašo apie tai, kad „kūniški daiktai yra tie, kuriuos galima paliesti, pavyzdžiui, žemės sklypas, žmogus (vergas), auksas, sidabras ...“. Tačiau tas pats Gajus ir „Institucijose“ (1.53), ir „Digestuose“ (1.V.1.2) teigia, kad „negalima be priežasties, nustatytos įstatymo, žiauriai elgtis su vergais. Nes pagal dieviškojo Antonijaus konstituciją tas, kas nužudys savo vergą, bus baudžiamas ne mažiau, nei nužudęs svetimą. Ir didelis šeimininkų žiaurumas taip pat yra baudžiamas pagal to paties princepsio konstituciją“ (Филосовская энциклопедия 1995). Gajus taip pat nurodo, kad netgi, esant tam tikroms sąlygoms „paleistas į laisvę vergas tampa Romos arba lotynų piliečiu“. Tad galima teigti, jog teisiniu požiūriu vergai negalėjo būti civilinės teisės subjektu, bet visuomeniniu požiūriu jie buvo ginami, dalinai saugomi baudžiamojo įstatymo. Nepriklausomai nuo to, kad vergovinė santvarka Romoje išliko visą jos gyvavimo laikotarpį, kas nesiderino su puoselėtomis prigimtinės teisės idėjomis, šios teisės idėjos, skelbtos genialių Romos teisininkų liko amžinos (Цицерон 1966). Žlugus Romos imperijai, jos teritorijoje atsiradusios naujos valstybės perėmė romėnų teisę, kitos valstybės ja taip pat pasinaudojo ir šis daug šimtmečių trukęs procesas vadinamas romėnų teisės **recepcija**.

O šiandien valstybės savitarpio santykiuose veikia prigimtinės teisės normos, t. y. tos teisės, kuri veikia nepaisydama žmonių savavališkumo ir atskiros įstatymų leidėjų valios, bet kuri išeina iš paties žmonių prigimimo ir kuri yra, todėl aiški žmogaus protui. Iš tikrųjų šitos prigimtinės teisės normos pasirodydavo tikrai kaip bendri romėnų teisės principai, išlikę amžinai gyvi visų valstybių teisėje.

Susidomėjimas romėnų teisės mokslu

Susidomėjimas romėnų teise ypač padidėjo IX-XI amžiuje Vakarų Europoje, pirmiausia Italijoje. Steigiamos mokyklos, kur tyrinėjama ir dėstoma romėnų teisė. Atgaivinant Romėnų teisę labiausiai nusipelnė 1088 m. įsteigtas Bolonijos universitetas, kuriama buvo ne tik dėstoma romėnų teisė kaip disciplina, bet kartu ir tyrinėjama. Čia pradėta formuluoti tam tikrus romėnų teisės principus ir nuostatus ne tik remdamiesi teisės normomis, bet ir analizuodami susidariusią socialinę sanklodą.

Romėnų teisės atgimimas prasidėjo XI a. Vokietijos žemėse, kur ji pripažinta galiojančia teise. Tam tikros reikšmės romėnų teisės recepcijai turėjo propaguojama idėja, kad Vokietijos imperatoriai yra Romos imperijos valstybingumo tęsėjai. XIV a. Vokietijoje įsteigiami keli universitetai Prahos (1348m.), Erfurto (1378m.), vėliau ir kitų didžiųjų Vokietijos miestų universitetai, kur pagrindinis dėstomas dalykas tapo romėnų teisė. Baigę juos, taip pat ir Italijos universitetus, romėnų teisės

žinovai (legistai) šios teisės nuostatas taikė dirbdami administracijose ir teismuose. Ypač svarbų vaidmenį propaguojant romėnų teisę bei ją pripažįstant kaip socialinę vertybę suvaidino 1495m. įsteigtas Imperijos Rūmų teismas (Reichskammergericht) – aukščiausioji teisminė instancija, nagrinėjanti civilines bylas. Jis kūrė teisminę praktiką, kad romėnų teisė teismuose taikoma subsidiariai, t. y. teismai civilinius ginčus sprendė vadovaudamiesi vietos (krašto, miesto, kunigaikštystės) teise, tačiau jeigu tam tikro klausimo nereguliavo vietos teisė, teismas privalėjo vadovautis romėnų teise. Kadangi vietos teisė buvo papročių, dažniausiai nerašytinė, todėl visi ginčiai spresti vadovaujantis romėnų teisės normomis (I. Nekrošius ir kt., 1996).

Didžioji Prancūzijos revoliucija ir jos idėjos, pasklidusios Europoje ir griovusios senosios feodalinės visuomenės pagrindus, atrodo turėjo pakirsti ir romėnų teisės galias, tačiau tai irgi neįvyko ir tai galima būtų paaiškinti tuo, kad romėnų teisė pripažino ne tik asmenis, kaip teisinių santykių subjekto, lygybę, bet ir jo laisvę (libertę). Ši buvo suvokiama kaip galimybė elgtis jam tinkamu būdu ir tokio elgesio ribas galėjo nustatyti tik įstatymas. Iš čia liko garsus principas: Quod lege non prohibetur, licitum est (ko įstatymas nedraudžia, leidžiama viskas). Prigimtinės teisės mokyklos atstovai skelbė, kad žmonių tarpusavio santykių reguliavimą būtina grįsti asmenybės proto ir laisvės principais (Aristotelis, 1997).

Europos civilinės teisės tradicija yra kilusi iš romėnų teisės. Europoje ji plito nuo XIV amžiaus. Teisės raidai svarbus 1-2 a. Justinijano kodeksas – pats svarbiausias skyrius Corpus IURIS CIVILIS. Kodekso dalys numeruojamos arabiškais skaitmenimis. Taigi literatūros nuoroda, pavyzdžiui, C.10.20.3 reiškia: C- Codex, 10 knygos numeris, 20 knygos skyrius, 3- konkretus įstatymas. Ši tradicija XVI amžiuje davė pradžią kodifikacijos judėjimui Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Tuo metu buvo priimti net trys Lietuvos Statutai (1529m., 1566m., 1588m.), patvirtinti seimuose. Vėliau, XIX a. Europoje plėtojantis laisvosios rinkos santykiams (kapitalizmui), buvo sukurti trys žymiausi kodeksai - 1804m. Prancūzijos, 1881-1907 Šveicarijos, 1896m. Vokietijos. Nors naujieji kodeksai oficialiai ir skelbė, kad romėnų teisė negalioja, tačiau patys buvo jos sistemos produktas. Todėl XVII- XVIIIa. vadinami trečiuoju romėnų teisės atgimimu (P.F Girard, 1931).

Šiandien atskirų šalių teisės kodeksai yra pagrindiniai įstatymų aktai civilinės teisės sistemoje. Didžiulis Romos teisininkų nuopelnas, kad labai įvairialypę ir daugiašakę romėnų privatinę teisę jie sugebėjo taip susisteminti, jog ši tapo išbaigta, tobula teisės sistema, kokios neradime jokioje kitoje antikos valstybėje.

Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, kaip nacionalinės teisės produktas, praėjęs ilgą rengimo laikotarpį, pradėjęs galioti tik nuo 2001m. liepos 1d., pamatinius dėsnius gavo iš romėnų teisės, jame gyva romėnų teisės dvasia. Todėl studijuojant romėnų privatinę (civilinę) teisę ir lyginant ją su Lietuvos civiline teise, drąsiai galima teigti, kad genialūs Romos teisininkai suformulavo daug teisės terminų, teisės principų,

nuostatų, kurių rasime kiekviename savo nacionalinės civilinės teisės institute.

Romėnų privatinės teisės modulio studijų tikslai ir kompetencijos

Vakarų Lietuvos verslo kolegijos Šiaulių fakultetas romėnų teisės dalyko programoje įtvirtino, kad šio dalyko tikslai ir kompetencijos - susipažinti su romėnų privatinę (civilinę) teisės sistema, romėnų teisės recepcija kitų tautų privatinėi teisei, žinoti privatinės teisės institutus: daiktinę teisę, prievolinę, šeimos, paveldėjimo, ieškinių teisę ; žinoti privatinės teisinės terminologijos kilmę, jos reikšmę kitų tautų privatinės teisės kūrimui, gebėti rasti panašumų atskirų romėnų teisės institutų su nacionalinės civilinės teisės institutais. Studentai su įdomumu seka romėnų privatinės teisės evoliuciją, stebi jos tobulėjimą ir suvokia, kaip iš naujosios praktikos bei pretorių, sprendusių svetimšalių reikalus, veiklos susiformavo veiksminga teisė, beveik atsisakiusi formalumų ir apskritai prisitaikiusi prie vyraujančių garbingų sandorių ir visuomenės gerovės idėjų, kurią teisininkai jau buvo pavadinę *ius gentium*, teise, bendra visiems žmonėms. Nelieka be dėmesio didžiųjų romėnų teisininkų padarytos išvados, įtvirtintos nuostatos, tapusios amžinomis. Čia vėl norisi priminti, kaip Paulius „Digestuose“ taip apibūdino teisę: „žodis teisė vartojamas keliomis prasmėmis: visų pirma „teisė“ reiškia tai, kas visuomet gera ir teisinga – tokia yra prigimtinė teisė. Kita prasme „teisė“ yra tai, kas naudinga visiems arba daugeliui kiekvienoje valstybėje – tokia yra civilinė teisė“ (Digestы Юстиниана 1997) .

Šio dalyko mokymas Lietuvos aukštosiose mokyklose glaudžiai susijęs su nacionaline civiline teise, jos žinojimu. Todėl neatsitiktinai šios abi disciplinos studijuojamos tuo pačiu metu. Tai sudaro galimybes ne tik pažinti Romėnų privatinę teisę, susipažinti su atskirais jos institutais, bet kartu gauti daug žinių apie teisės kilmę apamai, privatinės teisės pagrindinių nuostatų bei terminų kilmę. Studentai šių programų dėka turi galimybę gerai pažinti savo nacionalinę civilinę teisę : jos atskirus institutus, pagrindinius principus, terminus. Romėnų teisės paskaitų metu jie dažnai girdi sulyginimus, sugretinimus su Lietuvos civiline teise, o praktikumų metu dažnai įtraukiami patys į analizes, lyginant bei ieškant panašumų lietuviškojo teisinio reguliavimo su romėniškuoju. Šių dalykų neatsiejamas ryšys padeda geriau suprasti bei suvokti, kad Lietuvos privatinė teisė, jos teisinis reguliavimas, įstatymu suteikta teisė kiekvienam subjektui lygiateisiai dalyvauti civilinėje apyvartoje yra apgaubta pasaulio pažinimo bei laiko tėkmėje patikrinta romėnų teisės dvasia, įkūnijusia teisingumo, sąžiningumo, garbingumo idealus ir tapusiai pasauline. Juk romėnų puoselėta prigimtinės teisės idėja įgavo žmogaus teisių koncepcijos pavidalą bei šiuo metu yra išreikšta 1948 m. Jungtinių Tautų Organizacijos priimtoje „Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje“, kurios 1 straipsnis skelbia, kad „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis“ (Филосовская энциклопедия 1975).

Toks žinojimas suformuoja pagarbą savo nacionalinei privatinėi teisei, įprasminančiai tikėjimą įstatymo išmintimi, jos suvokimą prigimtinę prasme.

Išvados

Atsižvelgiant į Romos valstybės, jos santvarkos bei valdymo ypatumus, romėnų privatinė teisė perėjo didelį evoliucinį kelią ir dėka didžiojo Romos valstybei būdingo meno - *teisekūros*, ji tapo pasaulietine.

Romėnų teisės modifikavimui nepaprastai didelę reikšmę turėjo prigimtinės teisės propagavimas, jos aukštinimas, kas padėjo romėnų teisininkams tapti genialiems, įamžinant įstatymuose šias *idejas*:

- išmintingo gyvenimo, besiremiančio *dorybe*,
- pasaulinės valstybės, kuriai priklauso visi be išimties žmonės,
- prigimtinės teisės, kuriai visi žmonės yra *lygūs* ir kuri nepripažįsta jokių kitų, išskyrus dorovinius dėsnius bei vertybes.
- teisingumo kaip nuolatinės ir nekintančios valios *kiekvienam* suteikti jo teisę.

Didžiulis Romos *genialiujų* teisininkų nuopelnas, kad labai įvairialypė ir daugiašakė romėnų privatinė teisė jie sugebėjo taip susisteminti, jog ši tapo išbaigta, tobula teisės sistema, kokios nerasime jokioje kitoje antikos valstybėje.

Susidomėjimas romėnų teisės mokslu galutinai *atgaivino* romėnų privatinę teisę ir padėjo jai tapti pasauline.

Romėnų privatinės teisės studijos Lietuvos aukštosiose mokyklose – tai tarsi *pradžiamokslis didžiojo pasaulio teisės pažinimo*. Studijuojant romėnų privatinę (civilinę) teisę ir lyginant ją su Lietuvos civiline teise, drąsiai galima teigti, kad genialūs Romos teisininkai suformulavo daug teisės terminų, teisės principų, nuostatų, kurių rasime kiekviename savo nacionalinės civilinės teisės institute.

Literatūra

- Arlauskas, S. (1999). Cicerono prigimtinės teisės samprata ir Romos valstybės principato politinė sistema. *Politologija*, 1 (13).
- Aristotelis. (1997). *Politika*. Pradai, Vilnius.
- Bartošek, V. M. (1989). *Romėnų teisė*. Maskva. Berman, H. J. (1999). *Teisė ir revoliucija*. Pradai, Vilnius.
- Цицерон. Диалоги: О государстве. О законах. (1966). Наука, Москва.

Girard, P. F. (1931). *Romėnų teisė*. Kaunas.

Hėgelis, G. W. (1989). *Istorijos filosofija*. Mintis, Vilnius.

Иоффе, О. С. (2000). *Избранные труды по гражданскому праву*. Москва.

Памятники Римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. (1997). Москва.

Шпенглер, О. (2000). *Закат Европы*. АСТ, Москва.

Leonas, P. (1995). *Teisės filosofijos istorija*. Mintis, Vilnius.

Философская энциклопедия (1975). Т. 4. Наука, Москва.

Sabine, G. H., Thorson, T. L. (1995). *Politinių teorijų istorija*. Pradai, Vilnius.

Nekrošius, I., Nekrošius, V., Vėlyvis, S. (1996). *Romėnų teisė*. Vilnius.

ROMAN PRIVATE LAW THE VALUE OF THIS MODULE IS AND COMPETENCE IN HIGHER EDUCATION LITHUANIA: LITHUANIAN WESTERN BUSINESS COLLEGE FACULTY MORTGAGE EXAMPLE

Summary

Usually when a state falls through, its law fails as well. After the downfall of Roman Empire, Roman law avoided that destiny. Great Roman Empire has not existed for 554 years already, but its law remained unforgettable as the phenomenon of positive law and embodiment of goodness and justice. Traditions of modern Civil law have a spirit of Roman law. It is very important for a future lawyer to get acquainted with the ideas of law, which were embodied by genius Roman lawyers in the legal acts. That didn't allow sinking this law into fem together with the downfall of the state. The article discusses the history of Roman law, its evolution, improvements. It analyses the main factors, which influenced the development of Roman law from narrow national, with elements of strictness and cruelty during its archaic period to the widely developed world law. The article discusses the system of Roman law, its principles and changes, assesses its importance and reception by law of other nations and assesses the goals and competencies of modern Roman law, which have been achieved and gained at the College of Management, Law and Languages of Šiauliai Region.

